Skeltės ir nuoskalos buvo nuskeliamos nuo vienagalių masyvių skaldytinių, kurių surasta 10. Dvigalis skaldytinis terastas vienas, bet ir tas pats buvo visiškai sunaudotas. Tyrimų metu pasitaikė ir pavienių titnago žaliavos rieduliukų.

Tirtame plote surinkta apie 150 įvairaus dydžio puodų šukių. Kelios dešimtys jų yra lipdytinės, o likusios - žiestos. Apie lipdytinę keramiką kol kas nieko aiškesnio pasakyti negalime. Tuo tarpu žiestos puodų šukės puoštos įvairaus pločio horizontalių juostelių linijomis, o viena šukė turi net siauro stačiakampio formos įspaudėlių ornamentą. Puodų pakraštėliai profiliuoti, atlenkti išorėn. Visa keramika išlikusi prastai, gana trapi.

Aptikta ir daugiau nei 150 osteologinės medžiagos vienetų. Ypač jos gausu buvo PR perkasos dalyje.

Apibendrinant galima pasakyti, jog tyrimų metu susidurta su daugiasluoksniu paminklu. Titnaginė medžiaga datuojama vėlyvuoju paleolitu - ankstyvuoju mezolitu, keramika - žalvario amžiumi-XVI a. Ypač ryškus XIII-XVI a. apgyvendinimo etapas, pastarajam, matyt, skirtina ir visa osteologinė medžiaga.

Egidijus Šatavičius

Vilniaus rajono akmens amžiaus paminklų tyrinėjimai

Verbiškių akmens amžiaus gyvenvietės (Vilniaus r., Riešės seniūn.) yra 450 m į Š nuo Žalesos (Pikeliškių) ežero R kraštо, numelioruoto durpyno P krante (dabar čia yra pievos). Gyvenvietės buvo įkurtos ant aukšto ir statoko buvusio ežero kranto.

1990 m. žvalgomosios ekspedicijos metu A.Girininkas čia išskyrė 3 atskiras gyvenvietes (2 mezolitines ir vieną neolitinę), kurios viena su kita ribojasi ir užima daugiau nei 700 m ilgio buvusio ežero kranto ruožą. 1994-1995 m. čia tirtos 2 akmens amžiaus gyvenvietės.

Verbiškių akmens amžiaus gyvenvietė I yra 350x150 m dydžio. Jos centrinėje dalyje yra stambus ir toli į buvusį ežerą nusidriekiantis pusiasalis. 1994-1995 m. LKPC archeologinė ekspedicija besileidžiančioje į durpyną

paminklo dalyje ištyrė 56 m² dydžio plotą, t. y. 24 m ilgio ir 2 m pločio tranšėją su 4x2 m dydžio išpjova PR dalyje.

Tirtame plote stratigrafija buvo skirtinga, o visi sluoksniai stipriai nuožulnėjo buvusio ežero link. P ir centrinėje perkasos dalyje viršuje buvo 21-39 cm storio molingas armuo, po juo slūgsojo rusvai rausvos spalvos molis (įžemis). Vietomis tarp šių sluoksnių atsekami iki 31 cm storio gelsvos spalvos smėlio lęšiai (galbūt gyvenvietės kultūrinio sluoksnio apatinė dalis). Centrinėje perkasos dalyje po armeniu slūgsojo 9-34 cm storio tamsiai pilkų ežerinių sąnašų sluoksnis - gyvenvietės kultūrinis sluoksnis. Po juo buvo iki 23 cm storio pilkų ežerinių sąnašų su smėliu sluoksnelis, o giliau - rusvai gelsvos ir žalsvai pilkšvos spalvos ežeriniai smėliai (įžemis). Š perkasos dalyje viršuje slūgsojo iki 33 cm storio melioracijos metu supilti smėlio sluoksniai. Žemiau buvo iki 58 cm storio durpių sluoksnis, po kuriuo išsiskyrė plonas juodos spalvos ežerinių sąnašų su smėliu, o pačioje Š perkasos dalyje - ir juodos spalvos šlyno sluoksneliai. Pastarieji du sluoksniai ir apatinis durpių horizontas sudarė gyvenvietės kultūrinį sluoksnį. Po jais, kaip ir centrinėje perkasos dalyje, aptiktasis ežerinis smėlis buvo įžemis.

Centrinėje perkasos dalyje ties durpių ir tamsiai pilkų ežerinių sąnašų sluoksnių riba aptikta ištisinė stambokų riedulių sangrūda, žymėjusi to meto ežero krantą. Be to, kiek piečiau išsiskyrė plati iki 20 cm gylio gamtinės kilmės įduba, pripildyta tamsiai pilkų ežerinių sąnašų su 2 labai stambiais rieduliais.

Surinkti 376 titnaginiai ir 5 kitų akmens rūšių radiniai. Dauguma jų aptikta armenyje, o in situ (tamsiai pilkos ežerinės sąnašos, durpių apatinis horizontas, pilkos ežerinės sąnašos su smėliu, juodos spalvos šlynas) slūgsojo tik paskiri radiniai. Surastos 7 vidutinių proporcijų trapecijos, iš kurių viena trikampės formos (t.y. be mažojo pagrindo) ir šoninėse kraštinėse iš abiejų pusių turi pusiau statmeną retušą. Ji ir dar viena trapecija pagamintos iš nuoskalų, o visos likusios - iš skelčių vidurinių dalių. Gremžtukų aptikta 14 (vienas fragmentiškas): 9 galiniai (vienas miniatiūrinis ant 0,2 mm storio skeltelės dalies) ir po vieną šoninį, galinį-šoninį, pusiau šoninį ir su dviem pusiau šoniniais ašmenėliais. Dauguma gremžtukų nuoskaliniai. Rėžtukai tėra du: pirmasis skeltinis vienkryptis

ant lūžio kampo, o antrasis - dvikryptis kampinis ant nuoskalos. Be to, dar buvo surasti 6 nuoskaliniai grandukai (2 labai stambūs), vienas grąžtelisyla, 10 įvairių dirbinių fragmentų, 2 skeltės su išretušuotomis įdubomis šone ir viena skeltės apatinė dalis su įstrižu retušu viršūnėje. Skaldytinių tipas nenustatytas, nes surastos tik 7 amorfinės jų dalys. Didžiausią radinių grupę sudarė įvairaus dydžio nuoskalos (245 vienetai) ir skeltės bei jų dalys (80 vienetų). Apibendrinant galima būtų pasakyti, jog naudota nuoskalinė titnaginių dirbinių gamybos technika, o patys radiniai dėl sunkaus grunto arimo metu stipriai apgadinti.

Tarp kitos rūšies akmeninių radinių buvo viena masyvi gludinta plokštė, du apskaldyti rieduliukai ir po vieną stambią nuoskalą bei rieduliuką gludintu paviršiumi.

Be to, Š perkasos dalyje po durpėmis esančiame šlyne ir jo sąlyčio su smėliu vietoje aptikti 5 kaulų fragmentai (vienas galbūt dirbinio fragmentas) ir vienas pjaustyto rago fragmentas. Aptikta ir gausybė medžio bei žievės gabalų, tačiau dirbinių tarp jų nebuvo. Tai tuo tarpu pirmoji Lietuvoje mezolito laikotarpio gyvenvietė su išlikusia organine medžiaga.

Verbiškių gyvenvietė I tipologiškai ir stratigrafiškai datuojama atlančio periodo pradžia, t.y. VI tūkstantmečiu pr. Kr. Kultūrinė jos priklausomybė neaiški. Sprendžiant iš to, kad šalimais aptiktos tik Narvos kultūros gyvenvietės, ji galėtų priklausyti Kundos kultūrai.

Tyrimų metu aptiktas ir vienas sukreidėjęs Stavinogos tipo ašmenėlis, tačiau jis yra žymiai ankstesnis ir datuojamas vėlyvuoju paleolitu - ankstyvuoju mezolitu.

1994 m. buvo žvalgyta ir toliau į R esanti **Verbiškių akmens amžiaus gyvenvietė II,** užimanti 200x150 m dydžio plotą. PV paminklo dalyje ištirtas 4 m^2 dydžio plotas, kurio viršuje slūgsojo iki 30 cm storio armuo, o žemiau - priesmėlis (įžemis). Armenyje aptikta 16 įvairaus dydžio nuoskalų. Gyvenvietės chronologija ir kultūrinė priklausomybė neaiški.

LKPC archeologinė ekspedicija toliau tęsė **Pasienių akmens amžiaus gyvenvietės I** (Vilniaus r., Buivydiškių seniūn.) tyrinėjimus (žr. ATL 1990 ir 1991 metais. V., 1992. T. 1. P.34-36; ATL 1992 ir 1993 metais. V., 1994. P.34-36). Ištirti du plotai (VI ir VII po 24 m^2) P paminklo dalyje.

Visų perkasų paviršius nuožulnėja P kryptimi (apie 15°), link Neries upės; atitinkamai pasvirę ir visi sluoksniai. Abiejų plotų viršuje buvo iki

42 cm storio armuo, dengiantis apie 20 cm storio ryškiai geltoną smėlį - gyvenvietės kultūrinį sluoksnį. VI ploto P dalyje tuoj po armeniu buvo iki 25 cm storio tamsiai pilko upės potvynių sunešto ar išplauto smėlio sluoksnis. Žemiau slūgsojo balkšvas ortšteinuotas smėlis (įžemis). Gyvenvietės kultūriniame sluoksnyje ir įžemyje atsidengė keletas įvairių laikotarpių dėmių-duobių.

Tyrimų metu surinkta virš 730 įvairių akmens radinių. Titnaginiai sudarė apie 92,62%, kvarcitiniai-smiltaininiai - 6,42%, o kitų akmenų rūšių - apie 1% viso radinių kiekio. Dauguma jų aptikta armenyje, in situ slūgsojo tik trečdalis.

Surastas 1 strėlės antgalio įtvaros fragmentas. Įtvara suformuota skeltės apatinės dalies reverse pusiau statmenu retušu. Buvo ir keletas skelčių viršutinių dalių su labai smulkiu retušu viršūnėje. Turbūt tai strėlių antgalių viršūnės. Rėžtukų aptikta tik keletas: vienas retušinis su įstrižu ašmenėliu, pagamintas ant ilgos skeltės, kitas - vienkryptis vertikalus ties skeltės lūžio kampu. Tarp titnaginių dirbinių dar aptikta keletas specialios paskirties dirbinėlių, nenustatytos paskirties dirbinių fragmentų ir grąžtelis-yla. Didžiąją dalį titnaginių radinių sudarė nuoskalos - daugiau kaip 450 vienetų, tuo tarpu skelčių ir jų fragmentų surasta truputį daugiau nei 200. Kai kurios skeltės ir nuoskalos šoninėse kraštinėse turi retušą ar utilizacijos žymes. Skaldytinių terasta 5 (1 netaisyklingas ir 4 jų liekanos).

Iš kvarcitinių-smiltainininių ir kitokios rūšies akmens radinių tebuvo tik įvairaus dydžio nuoskalų.

Aptikta ir 78 smulkios puodų šukės. Dauguma jų lipdytinės su gausiomis grūsto granito priemaišomis molio masėje. Žiestų puodų šukių buvo apie 20. Jos datuojamos XIV-XIX a. Šukės surastos armenyje ir VI ploto P dalyje išsiskyrusiame tamsiai pilko smėlio sluoksnyje.

Dauguma titnaginių radinių datuojama preborealio periodo pradžia (VIII tūkstantmečio pr. Kr. pradžia) ir priskiriama vėlyvajai Sviedrų kultūrai.

Lipdytinė keramika ir keliasdešimt titnaginių radinių datuojama vėlyvuoju neolitu - senuoju geležies amžiais.